

Корпусно изследване на езика на коментарни журналистически рубрики

Елена Тарашева

Резюме:

Предложеният метод за анализ на дискурса чрез средствата на корпусната лингвистика ползва количествени средства предимно да насочи вниманието към повтаряеми явления със статистическа значимост. Изводите водят към езикови факти, анализирани с качествени методи. Данните от изследването показват, че езикът и стилът на двамата водещи Волгин и Коритаров са различни.

Ключови думи:

дискурс анализ, корпусна лингвистика, език, стил, медии

Най-ранните определения свързват журналистиката не само с новини, но и с актуални коментари на събитията (напр. Кунчик 1989:70, Данеси 2009:166). Абазов (2004:25) в определението си за публицистиката визира специално „интерпретацията, постигната със средствата на понятийно-логическия анализ и емоционално-образния изказ“. Липман, от своя страна, акцентира върху ролята на журналистиката като медиатор между елитите и публиката на „демократично приемлив политически и икономически ред“ (Липман 2001:67).

Ковач и Роузънстийл (2007:35) в изброените от тях характеристики на журналистиката открояват също необходимостта всеки журналист да може да изразява собствените си възгледи. Това отразява разбирането, че пълна обективност е невъзможна, всяко отражение носи характеристиките на обекта, който „отразява“, „транслира“, предава. Медиите никога не са били огледало на действителността. Те са „мощни средства, способни да оформят и насочват публичното и индивидуалното разбиране на света и социалните, икономическите, моралните, културните, технологическите и политическите аспекти“ (О’Съливън и др. 1994: 16, мой превод – Е.Т.).

Конбой преценява, че медиите привличат повече читатели/зрителители и предизвикват реакции – силно желан ефект в съвременните медии – чрез своите колумнисти, които коментират актуални събития по свой уникален начин (Конбой 2007:87). С това те са

спечелили названието „мненийници“ (viewspapers). Затова в тази статия анализирам дискурса на двама популярни журналисти, които отразяват действителността от диаметрално противоположни гледни точки – Георги Коритаров и Петър Волгин. Прави се анализ на езика, който използват. Търси се отговор на въпроса как всеки автор създава отношение към действителността.

Теоретична рамка на изследването

Теоретичната рамка, в която се работи, е анализ на дискурса. Приемам определението за дискурс на Юлия Кръстева, преведено в Справочника на семиотични термини: „Процес на създаване на текст в определена сфера на комуникация (напр. философски, научен и пр. дискурс)“ (Добрев и Добрева 1994: 28). В този смисъл обект на изследването е медийният дискурс на двамата журналисти в жанра „кратък коментар“. Особено внимание заслужава фактът, че не се анализират изолирани примери, а се оформя корпус от всички публикувани статии до даден момент. Така се обхваща сериозен обем езикова продукция, а не случайни и може би единични изяви.

От значение е също кое се публикува и кое не. Тъй като анализираните коментари се излъчват в радио- и телевизионния ефир, публикуването им като писмен текст променя до голяма степен същността на посланието: от нещо прозвучало и отминало, до писмен знак, останал за четене и анализ далеч след създаването му. Фактът, че медията желае или не материализирането на знака, говори много за отношението и към съдържанието.

Феърклъф поставя началото на разглеждането на дискурса като процес, с който чрез повтарящи се езикови изрази се формират идеологически послания (Феърклъф 2000:9). Той показва как Новите лейбъристи се оформят като политическа сила чрез езика, който използват. С книгата „Нови лейбъристи, нов език“ Феърклъф демонстрира подхода на анализ на дискурса. Чрез него се анализира езика като социална семиотика на явленията – езиковите изрази се явяват картографски знаци на една социална действителност чрез езиковия контекст, в който се срещат.

Съществува дълга традиция в рамките на критичното изследване на обществото, видимо например при Маркс, да се наблюдава социалната действителност като „концептуално медирана“, както бихме казали днес – в смисъл, че социалните събития и

практики не минават без съответната репрезентация, пресъздаване и осмисляне или без теории за съответните събития и практики. Казано по различен начин, социалните реалности имат рефлексивен характер в зависимост от това как хората ги виждат, представят и осмислят, участвайки в тези реалности (Феъркълф 2013).

Подходът към езика е функционален – установява се с какви преки допълнения се свързват глаголите, какви глаголи назовават извършваните действия, дали прилагателните са таксономични, градиращи и т.н. (Халидей и Матисен 1999).

В помощ на анализа на дискурса се ползват средствата на корпусната лингвистика. Тъй като обединяване на различни текстове на практика означава създаване на корпус (Синклер 1991), в науката се появява направлението Корпусно подпомогнат анализ на дискурса. Маутнер (1995) аргументира ползването на средствата на корпусната лингвистика в полза на едно на практика качествено изследване, какъвто е анализът на дискурса. Тя твърди, че честотностите дават възможност за установяване на начините на назоваване – конкретно в своя корпус тя проследява с какви термини се свързват имената на Жак Делор и Джон Мейджър. Конкордансите дават възможност да се проследят действията, с които се свързва името ХОРАТА. Повторенията на местоимения й позволяват да проследи деиксиса – важна категория за структурирането на дискурса от гледна точка на това кои групи са представени като НАС и на кои се противопоставят чрез ТЯХ, както и към кого се обръщат с второличното местоимение.

Конкорданс означава представянето на дадена дума или израз спрямо техния десен и ляв контекст (BultreeBank). Търсенето в корпуса връща всички срещания на търсената дума с тези отляво и отдясно – до 12 думи във всяка посока. Допълнително колокатите вляво и вдясно могат да се подредят по честотност, като например ако търсим глагол, вдясно (на позиция +1) откриваме преките допълнения, ако глаголът е преходен.

Ключова дума е термин с голямо значение за компютърно-подпомогнатия анализ на дискурса. Ключовостта се изчислява по математически формули – съществуват няколко различни и изследователят може да избира по коя от тях да извърши изследването (подробна дискусия Тарашева 2015). Необходимостта от изчисленията се основава на факта, че софтуерните продукти за обработка на корпусите разбиват текстовете в корпуса на думите в тях и ги подреждат по честотност. Но така списъкът се оглавява от служебни думи и такива с пределно широко значение (Зипф 1935), а това

подреждане не е информативно за изследователя. Затова практиката е честотният списък в специализирания корпус да се съпостави със списъка на референтен корпус – балансиран корпус, представителен за дадения език. Съпоставката честотност на дадена дума в специализирания корпус, която надхвърля тази в референтния, показва, че думата има особена значимост в рамките на специализирания корпус. Изследванията показват, че ключови се оказват лични имена, топоними и съществителни имена от съответната сфера на обществения живот (Скот 1997). В рамките на българския език, където думите имат множество словоформи за различните категории, се налагат някои уточнения. Думите, които се срещат като ключови с няколко словоформи, обикновено имат голяма значимост за текста (Тарашева 2015а).

Според Бейкър (2006) ключовите думи не разкриват същността на дискурса, но насочват изследователя към важни понятия в текста (в сравнение с други дискурси), които помагат да се подчертае съществуването на видове (вграден) дискурс или идеология.

Корпуси и процедура

Съставени са два корпуса: от текстове на Волгин и на Коритаров. Корпусът на Волгин е съставен от всички негови коментари за радио предаването „12+3“ по програма „Хоризонт“ на Националното радио, публикувани в списанието „А-specto“, което излиза от 2014 до 2017 г. Самото радио не публикува текстовете. Понастоящем списанието прекрати съществуването си, така че текстовете не се публикуват системно. Корпусът е представителен, защото включва всички коментарни текстове.

Корпусът от текстове на Коритаров включва коментарите му в рубриката „9 без 5“ (която започва в по-кратка версия „9 без 2“) на телевизия „Европа“ за периода от май 2018 до май 2019 г. Телевизията също не публикува текстовете на своята страница. Те са налични от страницата на предаването във Фейсбук. Както и в корпуса на Волгин, текстовете са оригиналните скриптирани коментари на самия автор, а не транскрипции на излъченото предаване.

Поради прекратяването отпечатването на списание „А-specto“ корпусите са несъразмерни. Затова се ползва калибриране чрез процентни стойности на честотността.

Коритаров: 45 232 думи; 96 текста

Волгин: 22 232 думи; 25 текста

Ключовостта е изчислена при съпоставка на честотния списък на думите от корпуса с корпуса на BulTreebank (Симов и Осенова 2004) по метода log likelihood. Работен инструмент е Wordsmith (Скот 2012).

Предвид особеностите на българския език, лемите на ключовите думи, които се срещат с повече от една своя словоформа, са слети. Наличието на повече от една словоформа сред ключовите думи повишава статуса на ключовост.

Проследявам с какви глаголи, съществителни и прилагателни имена се свързват ключовите думи. Търся повтораемост. Оценявам значението на ключовите думи – какво се назовава и как.

Данни от анализа на дискурса

Таблица 1 представя ключовите думи в двата корпуса:

Коритаров	%	Волгин	%
ГЕРБ	0.21	МИГРАНТИ	0.04
СЪЮЗ	0.39	МИГРАНТСКА	0.02
ЕВРОПЕЙСКИЯ	0.31	МИГРАНТИТЕ	0.02
ЕВРОПЕЙСКИ	0.14	БРЮКСЕЛСКИТЕ	0.04
ЕВРОПЕЙСКИЯТ	0.07	БРЮКСЕЛСКИЯ	0.04
ЕВРОПЕЙСКИТЕ	0.09	БРЮКСЕЛСКИ	0.02
ЕВРОПЕЙСКАТА	0.09	ЕЛИТИ	0.06
ЕВРОПЕЙСКА	0.05	ЕЛИТ	0.07
ЕВРОАТЛАНТИЗЪМ	0.01	ГРАНТОВИТЕ	0.03
ПАРТИЯ	0.22	ГРАНТОВИ	0.02

Корпус Волгин

Повторенията на думата МИГРАНТ и производните ѝ думи са в стила на типичното националистическо говорене. Вляво се срещат големи бройки, а вдясно – обидни квалификации. Те е развита с типичната метафора за ВЪЛНИ, които ЗАЛИВАТ Европа. Експлицирани са изрази, като „затворени анклавни на тотално различна култура“, „шляят се безцелно наоколо“, „няма да могат да бъдат мръднати“. С определено негативните предикации се прави внушение, че мигрантите не работят, културата им заплашва европейската и не личи възможност да се освободим от тях. Уникална теза на Волгин е изложена в следния пасаж:

Нали разбирате, че този наплив просто окончателно ще потопи и последните социални защиты. Кой работник сега ще посмее да протестира, да стачкува, да иска по-добри условия на труд, когато знае, че наоколо има безброй много хора, които само чакат да заемат мястото му? При това тези хора ще бъдат готови да работят за много по-малко пари, отколкото европейците.

За разлика от типичната лява позиция на защита на мигранта, на лишения от права и защита човек, Волгин оправдава ксенофобията си със страх от загуба на социална защита за работниците. С това се разцепва единството на работническата класа, като сравнително по-устроените се настройват срещу по-бедните и по-лишените от права. Така вместо да се търси обединяващ мотив за всички хора на труда, те се настройват срещу тези, които така или иначе са пределно лишени от средства и права.

Прилагателното БРЮКСЕЛСКИ се свързва с ЕЛИТИ и ПОЛИТИЦИ. Те са противопоставени на ОБИКНОВЕНИ ХОРА/МЕСТНИ ПОЛИТИЦИ. Обикновените хора са представени и със синонима НОРМАЛНИТЕ ХОРА, с което се проектира отношение на неодобрение към антитезата им, брюкселските политици. Авторът на текстовете говори за тези хора с първоличното местоимение за множествено число НИЕ. Обикновените хора, чиято подразбираща се характеристика е „нормални“, според текстовете нямат общо със стремежите на това, което Волгин нарича ЕЛИТИ. Самият той, противно на факта, че заема привилегированата позиция на журналист, който може да се обръща пряко към огромната публика на Националното радио, умножена с четящите „А-specto“, представя себе си като един от ОБИКНОВЕНИТЕ ХОРА. Така авторът естествено отрежда за себе

си позицията на говорител на тези хора, който дава оценки и мнения от тяхно име – една типично популистка поза.

Идейната опозиция на „нормалните хора“ е представена от ЕЛИТИ. Географски те са обединени в еkleктичната локация „вашингтонски и брюкселски“ и „евро-американски“. Непоследователната географска номинация на съставните определения се коригира с друга – НАДНАЦИОНАЛНИТЕ, на които се приписват колонизаторски стремежи: „Той (елитът – Е.Т.) има нужда от нещо като подмандатни територии, в които да се разпорежда, без да среща никаква съпротива“. Политически елитите се определят като принадлежащи към основния враг – либерализма, като за целта е сътворен нарочен термин ЛИБЕРАЛИСТИ. Този термин е неологизъм, чиито смисъл е описуем единствено като „практикуващи либерални стратегии/идеологии“, което не се свързва с дискретно разпознаваеми действия от реалността. За сметка на неясната денотация, конотациите са определено негативни. Времево елитите се назовават също с нарочно създадено определение: СЛЕДДЕСЕТОНОВЕМВРИЙСКИ. С това се очертава образът на врага – либерал, командван от външни сили, потисник на националните елити. Възкресява се двуполусният свят отпреди 10 ноември 1989 – Западна Европа и Америка като обединен враг на България (в миналото определяни като ЗАПАДЕН ИМПЕРИАЛИЗЪМ), сега – като външен, колонизиращ нашественик, асоцииран с „либералстване“).

Думата ГРАНТ и производните ѝ думи се отнасят именно към съюзените с брюкселските елити наши политици и неправителствени организации. Очаквано е новосъздадените от автора термини да имат ключов характер в дискурса му. Пример за това е „грантаджии“. Суфиксът -джия е добавен за формиране на дума със смисъл „изпълнител на дейност“, подобно на бояджия, ловджия и т.н. Съществуват обаче и нови названия, изпълнени с негативен смисъл, като ЧАНТАДЖИИ: така бяха наречени служителите на МВР, които не дежурят по улиците, а работят в канцеларии, така да се каже „на топло“, за разлика от тези в активно взаимодействие с престъпниците. Суфиксът е с турски произход, а това може да обясни принадлежността на някои думи, образувани с него, към ниския стилистичен пласт (Ефтимова 2014: 176). Самото име ГРАНТ се дефинира като „безвъзмездна парична помощ, субсидия, отпусната за подпомагане реализацията на определен творчески или друг проект и изплащана на части.“ (Речник на българския език РБЕ, онлайн). Субсидиите за подпомагане на творчески проекти би

следвало да са нещо добро. Много учени изброяват в биографиите си спечелени грантове като доказателство, че в конкуренция с други са извоювали доверието на хора, готови да финансират научната им работа – по-ценна от другите, незаслужили грантове. Дефиницията също уточнява безвъзмездността на финансирането, т.е. получателите на грантовете не са длъжни да се отблагодаряват на спонсорите си. В корпуса обаче терминът ГРАНТАДЖИИ се употребява в негативен смисъл. Активизира се и доминира различна сема, за да излезе на преден план една негативна конотация. Глаголните действия, с които се свързват изразите, производни на ГРАНТ, са С ПЯНА НА УСТА ПОВТАРЯТ, ХЛИПАТ АКТИВНО, ОРЕВАХА СВЕТА И ОКОЛНОСТИТЕ и т.н. Подобно на изложените горе именни фрази, предикациите също са с предимно емотивна стойност и с неясна денотация. Това са иронични изрази, използвани от автора с цел да свърже въпросната група с пародийни действия.

Ключовите думи дават основание да обобщим, че Волгин прокарва разграничения, прикача етикети, изтъква негативни конотации чрез своя дискурс. Факт е, че точно тези думи се налагат като ключови и обкръжаващия ги езиков контекст прави дискурса силно политизиран и разделящ.

Корпус Коритаров

Списъкът на ключовите думи в текстовете на Коритаров не съдържа думи със засилена негативна конотативност. Нито една от ключовите думи няма емотивна стойност. Езиковият контекст също не създава такива. Според класификацията на Халидей и Матисен прилагателните са таксономични, а не с оценъчен характер (Халидей и Матисен 1999:206). Волгин нарича институциите на Европейския съюз БРЮКСЕЛСКИ – едно прилагателно, което не е истинското име на институциите, а отвежда към тенденцията, видима и от цялостния дискурс, те да се представят като външни и чужди за България. Такива прилагателни са наречени бинарни (Халидей и Матисен 1999), тъй като създават опозиция брюкселски/родни. Коритаров ползва коректното име – ЕВРОПЕЙСКИ/ИЯ/ИТЕ във връзка със СЪЮЗ, ПАРЛАМЕНТ, СОЦИАЛИСТИ.

Политическият характер на дискурса е ясно изразен с ключовата дума ПАРТИЯ, както и с названията на партиите, които фигурират като ключови думи. Конкордансите показват интерес към международни обекти и събития – Мадуро, Енвер Ходжа, сръбски и

македонски партии и политици. Няма изолиран един обект на критики, нито личи популистко разделение на НИЕ, НОРМАЛНИТЕ ХОРА, и ТЕ, ЧУЖДЕНЦИТЕ, КОИТО НИ ЗАРОБВАТ И ОГРАБВАТ.

Основните обекти, които се назовават, са ГЕРБ, БСП и ПЕС. По адрес на всяка са отправени критики, които са формулирани директно и недвусмислено:

С такова поведение ГЕРБ, с всичките си страхове, зависимости и приличащо на сервилност лоялно поведение, приличащо на истински слугинаж и пълзене, поведение, което иначе се нарича дисциплина, ще си загубят изборите

... представителите на ГЕРБ трябва да се научат да говорят открито, разкрепостено и отговорно на публичен, политически и граждански език, без да чакат някой да им спусне опорни точки, без да чакат някой да ги подсеца, без да чакат някой да им дава разрешение.

... БСП просто няма никакъв смисъл да се явява на европейски избори догодина, защото по всички възможни начини мотивите за български граждани, които биха гласували на европейски избори за БСП, са ликвидирани.

БСП се държи в разрез с принципите и политиките на Партията на европейските социалисти

Следователно БСП е в състояние на вътрешнопартиен хаос.

БСП отхвърли, обруга основни принципи, при това демократични европейски принципи на ПЕС – глобалния пакт за миграция, Истанбулската конвенция.

Дискусът изобилства и с метафорични обвинения: ... очевидно днес има някакви Щирлици в ГЕРБ, които просто работят за БСП – с какво? С неумение

...БСП е потопена в страданието на самотата

... затова случилото се в ЕНП с партията на Орбан е най-голямото разобличение за ПЕС поради това, че те не посмяха дори да размахат пръст и дори да замразят, леко да вкарат, просто да ѝ вкарат главата в хладилника на БСП, за да покажат, че имат някакви принципи.

Критики се отправят към всички участници в дискурса, няма противопоставяне между две страни, каквото установихме при Волгин. Освен това критиката идва в прав

текст или чрез метафори, по съвсем конкретни поводи, а не по принцип и чрез назоваване с негативни етикети.

Заключение

Предложеният метод за анализ на дискурса чрез средствата на корпусната лингвистика ползва количествени средства предимно за да насочи вниманието към повторяеми явления със статистическа значимост. Изводите водят към езикови факти, анализирани с качествени методи. Такива са характерът на назоваващите изрази, същността на прилагателните, показатели за популистко говорене, структуриране на езиковата среда за противопоставяне, стигматизиране на големи групи хора.

В корпуса от текстове на Волгин ясно се открояват средствата на пропагандата: разделение на ние – вие, ксенофобия, лепене на етикети. Ясно личат признаци на популизма.

Коритаров не ползва обидни етикети, нито разделения. Установяването на критичния характер на думите му зависи от декодирането на езикови тропи. Обвиненията са директни, но визират конкретни случаи, а не групи или лица.

Очакването, че двамата журналисти ще се различават по своите политически възгледи, не се оправда. Данните от изследването показват, че езикът и стилът на двамата са различни. Докато при Волгин на преден план излиза идеологическо противопоставяне, Коритаров изглежда еднакво критичен към всички обекти, които влизат в полезрението му, а не заема идеологическа позиция. Адресирането на критиката към събития, а не към групи хора също прави журналистическия дискурс по-малко политически ангажиран.

БИБЛИОГРАФИЯ

Абазов 2004: Абазов, Т. Въведение в публицистиката, София: СУ „Св. Кл. Охридски“-ФЖМК, 2004.

Бейкър 2006: Baker, P. Using Corpora in Discourse Analysis. Continuum, 2006.

Данеси, М. 2009: Danesi, M. Dictionary of Media and Communications. Sharpe, Inc., 2009.

Ковач, Роуънстийл 2007: Ковач, Б., Т. Роуънстийл. Елементите на журналистиката. София: Слънце, 2007.

Добрев, Добрева 1994: Добрев, Д., Е. Добрева. Справочник на семиотичните термини. Шумен: Глаукс, 1994.

Ефтимова 2014: Ефтимова, А. Медиен език и стил: теория и съвременни практики. София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2014.

Зипф 1935: Zipf, G. K. The Psychobiology of Language. Houghton-Mifflin, 1935.

Конбой 2007: Conboy, M. The Language of the News. New York: Routledge, 2007.

Кунчик, Ципфел 1998: Кунчик, М., Ципфел А. Въведение в науката за публицистика и комуникации. София:

Фондация „Фридрих Еберт“, 1998.

Липман 2001: Липман, У. Общественото мнение, София: ЛИК, 2001.

Маутнер 1995: Mautner, G. ‘Only Connect’. Critical Discourse Analysis and Corpus Linguistics. UCREL Technical Papers. <http://ucrel.lancs.ac.uk/tech_papers.html>

О’Съливън и др. 1994: O’Sullivan, T., B. Dutton, P. Rayner. Studying the Media. London: Arnold, 1994.

Речник на българския език
<<http://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/%D0%B3%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%82/>>

Синклер 1991: Sinclair, J. Corpus, Concordance, Collocation. Oxford: Oxford University Press, 1991.

Симов, Осенова 2004: Simov, K. & P. Osenova. BTB-TR02 Bultreebank Text Corpus of Bulgarian: Content, Segmentation, Tokenization, 2004. < <http://bultreebank.org/wp-content/uploads/2017/04/BTB-TR02.pdf> >

Скот 1997: Scott, M. PC Analysis of Key Words – and Key Key Words // System vol. 25, N2, pp. 233-245.

Скот 2012: Scott, M. WordSmith Tools, version 6, Stroud: Lexical Analysis Software, 2012.

Тарашева 2015: Tarasheva, E. Calculating Key Words in Texts: Methods And Relevance // Математика и информатика, Велико Търново, 2015.

Тарашева 2015a: Тарашева Е. An Alternative Proposal for Eliciting Key Words // English Studies at NBU, vol.1, issue 2, pp. 5-26.

Феъркълф 2000: Fairclough, N. New Labour, New Language. London: Routledge, 2000.

Феъркълф 2013: Fairclough N. “Critical Discourse Analysis and Critical Policy Studies” // Critical Policy Studies, 7:2, 177-197.

Халидей и Матисен 1999: Halliday, M.A.K. and Christian Matthiessen. Construing experience through meaning: a language-based approach to cognition. London: Continuum, 1999.

Corpus Study of the Language of Commentary Journalistic Columns

Assoc. Prof. Elena Tarasheva, PhD

Department “Foreign Languages and Cultures”

New Bulgarian University

Abstract:

The proposed method for analyzing discourse through corpus linguistics uses quantitative means primarily to draw the attention to recurrent phenomena of statistical significance. The

conclusions lead to linguistic facts analyzed by qualitative methods. According to the study, the language and style of the two leading Volgin and Koritarov are different.

Keywords:

discourse analysis, corpus linguistics, language, style, media

ПРЕПОРЪЧИТЕЛЕН ФОРМАТ ЗА ЦИТИРАНЕ

Тарашева, Елена. Корпусно изследване на езика на коментарни журналистически рубрики – В: Медии и език. Електронно списание за научни изследвания по медиен език [онлайн]. 09 октомври 2019, № 6 [Корпуси на свободното слово]. ISSN 2535-0587. <<http://medialinguistics.com/2019/10/09/research-commentary/>>